

RİSALET DÖNEMİ SAVAŞLARININ BAŞLAMASINDA MEKKE DÖNEMİNDE MÜSLÜMANLARA YÖNELİK SALDIRILARIN ROLÜ

Cafer ACAR*

Özet

Bu makalede Hz. Peygamber'in Medine'de küçük askerî faaliyetler şeklinde başlayan ve büyük savaflara dönüşen Müşriklere karşı aktif silahlı mücadelesinin Mekke'de yaşananlarla ilişkisi ele alınmıştır. Hz. Peygamber neden savaştı? sorusuna cevaplar, genelde Medine döneminde ve tek tek olaylarda aranmıştır. Hâlbuki Mekke döneminde yaşananlar, savaş sebeplerini oluşturma bakımından dönemin gelenekleri itibariyle yeteri kadar gerekçe içermektedir. Dolayısıyla Medine döneminde başlayan ilk askerî faaliyetlerin sebebi, Mekke Müşrikleri ile Müslümanlar arasında savaş şartlarının daha Mekke döneminde iken oluşmasıdır. Müşrikler tek taraflı savaş ilan etmişlerdir. Hicret de savaş şartlarında gerçekleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cahiliye, Kıtıl, Cihad, Akabe Biatleri, Eyyamü'l-Arab.

* Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, cafer.acar@gop.edu.tr

The Role of Attacks Against Muslims in Period of Macca at the Beginning of the Wars the Times of Prophethood

Abstract

In this article, the relationship between Prophet Muhammed's armed struggle in Madina, which first began as minor military activities but developed into larger battles, and the events in Macca has been investigated. The question why the Prophet fought has been studied by generally focusing on the single events that happened during the Madina period. However, the events that happened during the Meccan period include adequate evidence as well in terms of the reasons for waging a war. Accordingly, the reasons for the initial military activities of the Madina period were related to the fact that the conditions for the battle between Meccan *Mushriks* (Polytheists) and the Muslims were already established during the Meccan Period. Accordingly, the *hijra* (the Prophet's migration) happened under the battle circumstances.

Key Words: Jahiliya, War, Jihad, Aqaba, Eyyamü'l-Arab.

Giriş

Savaş, insanoğlunun şiddet içerikli ilişki biçimlerinden biridir. İki topluluk arasında meydana gelen silahlı çatışmaya savaş denilmiştir.¹ İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir.²

Savaşlar bazen tek taraflı bazen karşılıklı olabilmektedir. Zayıf topluluklar kendilerine yönelik saldırılara karşı duracak güçte

¹ Ahmet Yaman, "Savaş", *DİA*, İstanbul 2009, XXXVI, 189; Fulya A. Ereker, , "İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı", *Uluslararası İlişkiler*, I, sy. 3 (Güz 2004), s.1-36.

² İbn Haldun, *Mukaddime*, (Trk. Trc. Zakir Kadiri Ugan), İstanbul 1990, II, 37.

olmadıklarında, tek taraflı saldırı ve tecavüzlere katlanmak durumunda kalmaktadır. Ta ki bu saldırılara mukabelede bulunacak bir duruma gelinceye kadar. Hz. Peygamber ve arkadaşlarının varlık mücadelesinde bu durumları görmek mümkündür.

Hz. Peygamber'in hicretle başlayan Medine hayatı, Mekke hayatına göre daha çok araştırma konusu edilmiştir. Özellikle Medine'de yaşanan askerî olaylar, hem ilgi çekmiş hem de tartışılmıştır.³ Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden sonra niçin askerî faaliyetlere başladığı önemli bir sorudur. Burada savaşın nedensel zeminini değerlendirirken Mekke dönemi ilişkilerini derinlemesine analiz etmek gerekmektedir. Bu makalede, Medine dönemi askerî faaliyetlerine kaynaklık ettiğini düşündüğümüz, Mekke dönemi hadiseleri içinde yer alan bazı örnekler üzerinde durulmuştur.

İslam öncesi Arap toplumundaki savaşlar, "Eyyâmü'l-Arab" kavramıyla ifade edilmiştir. Bu hadiseler sudan sebepler diyebileceğimiz saiklerle başlayabildiği gibi ciddî hadiseler nedeniyle de gerçekleşebilmiştir. Kabile geleneklerinin şekillendirdiği asabiyyet duygusu, bu savaşlarda temel bir faktör sayılır.⁴

Cahiliye dönemindeki savaşların iki temel nitelik üzerinden gerçekleştiği görülmektedir. Birincisi bu savaşlar; deve, at, mera, kuyular gibi hayatın idame ettirilmesinde zarurî olan maddî etkenler nedeniyle yapılmıştır. İkincisi ise liderlik, intikam, övünme, kızgınlık, antlaşmayı bozma, birine civar hakkı tanıma ve gurur gibi manevî nedenlerle yapılmıştır.⁵

³ Leone Caetani, *İslâm Tarihi*, (Trk. Trc. H. Cahit Yalçın), İstanbul, 1925, V, 228, III, 192; Carl Brockelmann, *İslâm Ulusları ve Devletleri Tarihi*, (Trk. Trc. Neşet Çağatay), TTK. Yay. Ankara 1992, s. 19.

⁴ Ali Mazhar, *Asabiye İnde'l-Arab hatta Zevali Benî Ümeyye*, Mısır 1924, s. 6-7.

⁵ Afife Abdurrahman, *eş-Şi'ru ve Eyyamü'l-Arab fi'l-Asri'l-Cahilî*, Daru'l-Endelüs, Beyrut 1984, s. 75.

Hz. Peygamber ve ashabına reva görülen eziyetler, cahiliye dönemi savaş sebepleri ile karşılaştırıldığında gerek Müşrikler gerekse Hz. Peygamber açısından savaş zemininin oluştuğunu göstermektedir. Müşrikler, Hz. Peygamber'in risalet mücadelesini kendileri için bir varlık-yokluk meselesi yapıp Müslümanları tesirsiz hale getirmeye çalışmışlardır. Müslümanlar ise varlıklarına yönelik bu hareketler karşısında kendi varlıklarını koruyup düşmanlarının kendilerine yönelik çabalar içerisine girmesinin önüne geçerek önleyici meşru müdafaa⁶ yapmak istemişlerdir.

1. Hicret Öncesi Mekke'de Savaş Ortamının Oluşması

1.1. Varaka b. Nevfel'in Tespiti

Hz. Peygamber, kendisine ilk vahiy geldiğinde, Hz. Hatice'nin bir başka rivayete göre ise Hz. Ebû Bekr'in refakati ile Varaka b. Nevfel'e gitmiştir.⁷ Varaka ile Hz. Peygamber'in görüşmesi, nübüvvet davasının savaşlar açısından geleceğine dair ipuçları vermektedir. Varaka şöyle demiştir: *"Bu gördüğün Allah'ın Musa'ya indirdiği Cebrail'dir(Namus). Keşke! O günlerde genç olsaydım! Keşke! Kabilenin seni yurdundan çıkaracağı günlerde hayatta bulunsaydım."* Varaka'nın bu sözlerini işiten Hz. Peygamber: *"Onlar beni buradan çıkaracaklar mı?"* diye sormuş o da: *"Evet, çünkü senin getirdiğin şeyi getiren herkes, bu düşmanlığa uğramıştır. Eğer o günlere ulaşırsam sana mutlaka yardım ederim"* şeklinde cevap vermiştir.⁸ Bu durum

⁶ Ereker, 36.

⁷ İbn Asakir, Ebû'l-Kasım Ali b. el-Hasen, *Tarihu Dimeşk*, Darü'l-fikr, Beyrut 1995, LXIII, 3-28; krş. Bünyamin Erul, Varaka b. Nevfel, *DİA*, İstanbul 2012, XLII, 518.

⁸ İbn İshak, Muhammed, *Siyer*, (Trk. Trc. Sezai Özel), Akabe Yay. İstanbul 1988, s. 257; Buharî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buharî, *Sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, "Kitabü bedi'l-vahy", 1; İbn Hişam, *Siret-i İbn Hişam*, (Trk. Trc. Hasan Ege), Kahraman Yayınları, İstanbul 1994, I, 315; İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd, Müni', *Tabakâtü'l-Kübrâ*, (thk. Riyad Abdullah), Beyrut ty. I, 190-7; Taberî, Ebû Cafer, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, (Trk. Trc. Zakir Kadiri Ugan-Ahmet Temir), MEB Yay. İst. 1991, IV, 98; İbn Abdî'l-berr, *ed-Dürer fi ihtisari'l-meğazi ve's-siyer*, (thk. Şevki Dayf), Kahire 1966, s. 31-33; Erul, XL, II, 518.

geçmiş peygamberlerin yaşadıkları üzerinden bir tecrübenin hatırlatması olarak değerlendirilebilir. Ayrıca risalet mücadelesinin Araplarca savaş sebebi sayılacağına bir işaretidir. Nitekim Taberî'deki bir rivayette Varaka, Hz. Peygamber'e "kavmiyle savaşaacağı" uyarısını yapmıştır.⁹ Hz. Peygamber'in zihninde, yüklendiği görevin ne gibi tepkilere yol açacağına ilişkin bazı izler mevcut gibidir.

Varaka b. Nevfel'in bu tespitini teyid eder mahiyette Ebu Leheb'in de bir beyanı vardır. Hz. Peygamber davetini alenî olarak duyurduğunda Ebu Leheb, davetin Arap toplumunda savaşa varan bir tepkiyle karşılaşacağını öngörmüş ve kendince şu uyarıyı yapmıştır: "*Kureyş aileleri ve onlarla birlikte bütün Araplar ayaklandığı zaman, onlara karşı koyacak bizim ne gücümüz var? Vallahi biz onlar katında ancak bir lokmayız.*"¹⁰ Ebu Leheb de Mekke'nin ileri gelenlerinden birisi olarak risalet mücadelesinin gidişatı ile ilgili Mekke'deki ortamı yorumlamış ve savaşın ayak seslerini haber vermiştir.

1.2. Ebû Talib'e Yapılan Müracaatlar ve Savaş

Risalet mücadelesine destek veren şahıslardan biri Ebû Talib'tir. O vefat edinceye kadar Hz. Peygamber'in özellikle şahsına yönelik şiddet içeren bir müdahale olmamıştır. Hz. Peygamber de bu durumu "*Ebu Talip ölünceye kadar Kureyş bana zarar verememişti.*" sözüyle ifade etmiştir.¹¹ Ebu Talib ile Kureyş Müşrikleri arasında müteaddit kereler Hz. Peygamber ve davetiyle ilgili görüşmeler olmuştur. Bu görüşmelerde geçen konuşmalar, Müşriklerin Hz. Peygamber ve Müslümanlara yönelik savaşlar noktasındaki bakışını ortaya koyan mesajlar içermektedir. Daha davetin

⁹ Krş. Taberî, *Tarih*, IV, 98-99; Çağatay, Neşet, "Varaka b. Nevfel", *İA*, MEB Yayınları, Eskişehir 1997, XIII, 207.

¹⁰ Belazûrî, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Cabir (279/892), *Ensâbü'l-eşraf*, (thk. Süheyl Zekkar), Beyrut 1997, I, 119; Halebî, *İnsanü'l-uyûn*, Mısır Matbaası, Beyrut 1964, I, 459.

¹¹ İbn İshak, 302; İbn Hişam, II, 72; Taberî, *Tarih*, IV, 161; Yakubî, Ahmed b. Yakub, *Tarihu Yakubî*, Daru sadır, Beyrut 1995, II, 35; İbnü'l-Esîr, *el-Kamil*, II, 92.

açıklandığı ilk ortamda gelen tepkiler üzerine Ebû Talib'in "And olsun ki etrafını kuşatıp seni korumaktan bir an geri durmayacağım."¹² sözleri, onun hem gelebilecek tehlikeyi sezdiğini hem de ne gibi tedbirler alacağını ortaya koymaktadır.¹³

Risalet döneminin Medine ayağında başlayan askerî operasyonların arka planına ışık tutan bir diğer husus da, Ebu Talib ile Mekke Müşriklerinin diyaloglarında geçen şu mesajdır: "Senin aramızda yaşın, şerefın ve mevkiin itibariyle bir yerin varsa da yeğenini bu halde bırakmayacağız. Ya yok edeceğiz ya da ilahlarımıza küfretmekten, atalarımıza saldırmaktan dinimizi eleştirmekten vaz geçsin. Dilersen bizimle savaş, dilersen onu terk et. Biz sana durumumuzu arz ettik. Seninle savaşmak ve düşman olmak istemezdik. Tek çıkar yolumuz bu. Düşün taşın kararını bize bildir."¹⁴ Müşriklerin bu mesajı, açık bir tehdittir. Ebû Talib Hz. Peygamber'i çağırıp Müşriklerin tehditlerinin ne anlama geldiğini "ey kardeşimin oğlu! Kavmimiz bana gelip bunları söyledi. Savaşa girişmeden önce bana mühlet tanıdılar. Bana ve kendine acı. Benim ve senin kaldıramayacağın yükü bana yükleme"¹⁵ sözleriyle izah etmeye çalışmıştır. İbnü'l-Esîr bunu, Müşriklerin birbirlerini savaş için tahrik etmeye başladıkları bir an olarak yorumlamıştır.¹⁶ Ebû Talib, Hz. Peygamber ile Kureyş gençlerinden birinin takas edilerek Hz. Peygamber'in teslim edilmesini teklif eden Kureyş'i öfkeyle reddetmiştir. Gelişen gerginlikte mübarezelerin¹⁷ yaşandığını dile

¹² Belazûri, *Ensâbü'l-eşraf*, I, 119; İbnü'l-Esîr, *el-Kamil*, II, 62.

¹³ Krş. Köksal, M. Aşım, *İslam Tarihi*, Şamil Yayınevi, İstanbul 1987, V, 11; Ünal, Ömer, "Ebû Talib: Hayatı ve Edebî Kişiliği", *EKEV Akademi Dergisi*, sayı: 17, by. 2003, s. 115.

¹⁴ İbn İshak, 211-212; Taberi, *Tarih*, IV, 129; İbnü'l-Esîr, *el-Kamil*, II, 64-66. İbnü'l-Esîr'in ifadelerinde Hz. Peygamber'e yönelik açık savaş ve öldürme tehdidi söz konusudur; Krş. Daryal, Ali Murat, *İslâm'ın Doğuşu Ve İlk Yayılışının Psikososyal Açından Tahlili*, M.Ü. İlahiyat Fak. Vakfı Yay. İstanbul 1993, s. 42

¹⁵ İbn İshak, 211.

¹⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kamil*, II, 65.

¹⁷ Mübareze, savaşlar öncesinde yapılan ikili çarpışmalardır. Bk. İbn Manzur, Muhammed b. Mükrim, *Lisânü'l-Arab*, Darü sadır, Beyrut by., V, 309.

getiren İbn Hişam, “*harb kıızıttı*” sözleriyle mevcut durumu yorumlamıştır.¹⁸

Kureyş, Hz. Peygamber’in onların ilahlarına hakaret ettiği, dinlerini eleştirdiği ve onları akılsızlıkla itham ettiği yolundaki rahatsızlıklarını ifade etmiştir. Bunun gereği olarak “*ya vazgeçmesi ya da Ebû Talib’in aradan çekilmesi ve böylelikle Kureyş’in Hz. Peygamber’i bertaraf etmesi*” seçeneğinin sunulması, Hz. Peygamber’le Kureyş arasındaki savaş şartlarının, Kureyş açısından olgunlaştığını düşündürmektedir. Ancak Kureyş’in Hz. Peygamber’i öldürmek üzere Ebu Talib’e yaptığı teklifler neticesiz kalmıştır.¹⁹

Kureyş’in Hz. Peygamber’i yok etme kararlılığını gören Ebu Talib, oğullarını toplayarak onlara Hz. Peygamber’i korumalarını vasiyet etmiştir.²⁰ Kureyş’i ise sonuçları acı olabilecek bir savaşa neden olmamaları hususunda uyarmıştır.²¹ Ebu Talib’in vefatıyla Mekke hem Hz. Peygamber hem de Müslümanlar için hayati tehlikelerin kol gezdiği bir ortam haline gelmiştir.²²

1.3. Hz. Peygamber ve Müslümanların Himayeye Muhtaç Hale Gelmesi

Hz. Peygamber, Ebû Talib ve Hz. Hatice’nin vefatıyla çok müteessir olmuştur. Taif’teki Sakif kabilesinden, kendisine iman edip yardımcı olmalarını isteyerek bir çıkış yolu aramıştır.²³ Orada beklediği ilgiyi göremeyince tekrar Mekke’ye dönmeye karar vermiştir. Ancak Zeyd b.

¹⁸ İbn Hişam, I, 354,

¹⁹ İbn Hişam, I, 285; İbn Sa’d, I, 202; Belazûrî, *Ensâb*, I, 229; Yakubî, II, 25-31; Taberî, *Tarih*, II, 220; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 65; Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman, *es-Siretü’nebeviyye*, (thk. Hüsamüddin el-Kudsî, Darü’l-kütübü’l-ilmîyye), Beyrut 1988, s. 87; İbn Kesîr, Ebû’l-Fidâ, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, Darü’l-fikr, Beyrut 1992, III, 4.

²⁰ Belazûrî, *Ensâb*, I, 230; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 84.

²¹ İbn Hişam, I, 354; Köksal, *İslam Tarihi*, V, 11.

²² Köksal, *İslam Tarihi*, V, 63.

²³ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 92.

Harise'nin "Kureyş Müşrikleri seni Mekke'den çıkarmışken şimdi onların yanına nasıl gireceksin?" uyarısı ile durup düşünmek zorunda kalmıştır.²⁴ Bir elçi aracılığı ile kendisini himaye²⁵ ederek Mekke'ye kabul edecek kişileri araştırmıştır. Ahnes b. Şüreyk'ten kendisini emanına almasını istediği zaman; "Ben halifim²⁶ benim böyle bir hakkım yok"²⁷ cevabı ile karşılaşmış ve o bu himayeye yanaşmamıştır. Süheyl b. Amr'a da aynı teklif götürülmüş ancak o da kabul etmemiştir.²⁸ Uzak bir akrabalık bağı olan Mut'im b. Adiy, Hz. Peygamber'i emanına almış ve Hz. Peygamber, Taif dönüşü Mekke'ye ancak üçüncü teşebbüsünden sonra bu himaye ile girebilmiştir. Mut'im bu işi yapmak için, kılıcını kuşanıp silahlı adamlarıyla Hz. Peygamber'i karşılamıştır.²⁹

Bu vaka, Mekke'de Hz. Peygamber'le Kureyş arasındaki savaş ortamının varlığını gösteren bir başka örnektir. Hamidullah, Hz. Peygamber'in bu emanı almak için muhtemelen Mekke'de umuma tebliğde bulunmamak üzere söz vermiş olduğundan bahsetmektedir.³⁰

Yine bu rivayette yer alan Zeyd b. Harise'nin "Kureyş Müşrikleri seni Mekke'den çıkarmışken şimdi onların yanına nasıl gireceksin?" sözü de³¹ Kureyş ile ilişkilerin mahiyetini bizlere ifade etmektedir. Buna göre, Hz.

²⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 212.

²⁵ Nebi Bozkurt, "Himaye", *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 56; Mehmet Ali Kapar, *Hz. Peygamber'in Müşriklerle Münasebeti*, Esra Yayınları Konya 1993, s. 82; krş. Tevbe 9/6.

²⁶ Halif, Anlaşma yoluyla bir kabileye katılan kimse demektir. Kabilenin himayesine giren kimsenin himaye verme hakkı olmadığı anlaşılmaktadır. Bk. Nadir Özkuyumcu, "Hilf", *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 29.

²⁷ İbn Hişam, II, 27-8; Taberi, *Tarih*, II, 231; İbn Kesîr, III, 137; Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, (Trk. Trc. Salih Tuğ), İrfan Yay. İstanbul 2001, II, 917; Köksal, *İslam Tarihi*, V, 78; Aycan, İrfan, "Sakif Kabilesi ve Taif Şehrine İslam Tarihi Açısından Bir Bakış", *AÜİF Dergisi*, Ankara 1993, c. XXXIV, s.222.

²⁸ Taberî, *Tarih*, II, 231; İbn Kesîr, III, 137

²⁹ İbn Hişam, II, 28; İbn Sa'd, *Tabakat*, I, 212; Taberî, *Tarih*, II, 231; İbnü'l-Esîr, Ebû'l-Hasan İzzettin Ali b. Ebî'l-Kerem Muhammed eş-Şeyban el-Cezerî, *el-Kâmil fi't-tarih* (Trk. Trc. Ahmet Ağrakça) (III. Cilt), İst. 1989, II, 94.

³⁰ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 917.

³¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 212.

Peygamber'in Taif'e gitmesinin bir zorunluluk çerçevesinde gerçekleştiğini düşünmek mümkündür. Malum olduğu üzere bir kişi ya da grubun yurdundan çıkmak zorunda bırakılması, meşru savaş sebeplerinden sayılmaktadır.³²

Taif dönüşünde Hz. Peygamber'in Mekke'ye, ancak himaye ile girebilmesi, bunun öncesinde Habeşistan'dan dönen Müslümanların aynı şekilde Mekke'ye himaye ile girebilmeleri,³³ Cahiliye toplumu açısından savaş hukukuna ilişkin uygulamalardır.³⁴

Benzer bir durumla Hz. Ebû Bekir de karşılaşmıştır. Hicret öncesi Mekke ortamı, Müslümanlar açısından öylesine zor bir atmosfer haline gelmiştir ki sığınacak bir yeri, emanına girecek kimsesi olmayanlar Mekke'den ayrılmak zorunda kalmıştır. Hz. Ebû Bekir de Mekke'den izin alarak çıkmış, yolda karşılaştığı İbn Düğunne'nin himayesiyle Mekke'ye girebilmiştir. İbn Düğunne, Ehabîş'in efendisidir. Bundan sonra Kureys, Hz. Ebû Bekir'e dokunmamıştır. Ancak bir müddet sonra İbn Düğunne bu kefaletten vazgeçmiştir.³⁵

1.4. Savaş Sebebi Olarak Şiddet ve Ambargo

Psikolojik savaşı başlatan Müşrikler, bunun yeterli olmadığını görünce fiilî saldırılar başlatmış ve Ebû Talib'e verilen ultiatomda zikredilen savaş tehdidini uygulamaya koymuşlardır. İlk kanın akıtılması işte böyle bir zamana rastlamaktadır. Müslümanların Mekke'nin mahallelerinden birinde gizlice namaz kılarken görülmeleri üzerine yaşanan tartışmada, Sa'd b. Ebî Vakkas Müşriklerden birinin başını

³² Bakara, 2/246.

³³ Taberî, *Tarih*, IV, 166; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 79.

³⁴ Acar, Cafer, *Cahiliyede ve Risalet Döneminde Savaş Olgusu*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2008.

³⁵ İbn Hişam, II, 16-7; Buhârî, "Menâkıbü'l-Ensâr", 45; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 94; Köksal, *İslam Tarihi*, VI, 194.

yarmıştır.³⁶ Yine bu süreçte Yasir ailesinden şehid edilenler, Müslümanlara yönelik şiddetin boyutu ile ilgili fikir vermektedir.³⁷

Bu olaylardan sonra savaş emareleri artık daha somutlaşmaya başlamıştır. Kureyş'in, ambargo kararı ile Müslümanlar üzerindeki psikolojik harp uygulamaları yoğunlaşmıştır. Bu ambargo yazılı bir antlaşma ile resmiyete kavuşturulmuştur.³⁸ Bu durum Müslümanlar tarafından işitilmiş ve savaş şartları nedeniyle Ebû Talib de dâhil olmak üzere Allah'a dua etmeye başlamışlardır.³⁹ İbrahim Sarıçam, Müşriklerin Hz. Peygamber'i öldürmeye karar vermelerinden sonra, Haşimoğulları ve Hz. Peygamber'in, korunma amacıyla Ebu Talib mahallesine yerleştiklerini belirtir.⁴⁰ Bu aşamadan sonra Hz. Peygamber ve kabilesi düşman ilan edilmiştir.

Anlaşıldığı kadarıyla Müşriklerce reva görülen bu ağır yaptırımların nedeni, Müslümanların inançlarıdır. Hz. Peygamber'i öldürmek üzere Kâbe avlusunda yapılan girişime karşı Hz. Ebû Bekir yardıma koşmuş ve "Rabbim Allah'tır diyen bir kimseyi öldürecek misiniz?" diyerek müdahale etmiştir.⁴¹ Ebû Cehil'in, Hz. Peygamber'in boynuna namaz kılarak ayağı ile bastığı da rivayet edilmiştir. Bu muamelelerden Hz. Peygamber'in çocukları da ayrı tutulmamış Fatıma'nın başı

³⁶ İbn İshak 203; İbn Hişam, I, 350; Taberî, *Tarih*, IV, 122; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 61; Hüseyin Algül, "Akabe Hadisesi Hicret ve Getirdikleri", *Diyanet Dergisi Hicret Özel Sayısı*, Ankara 1981, s. 36; Şükrü Balıkçı, "Mekke Döneminde Müşriklerin Müslümanlara Uyguladığı Ambargo", *Harran Üniv. İlh. Fak. Dergisi*, sy. III, Şanlıurfa 1997, s. 368.

³⁷ İsmail Altun, "Hz. Peygamber'in Şehit Aileleri ile Münasebetleri", *EKEV Akademi Dergisi*, sy. 44, Yaz 2010, s.229.

³⁸ İbn İshak, 213; Taberî, *Tarih*, IV, 148; Belazûri, *Ensâb*, I, 230; Yakubî, Ahmed b. Ebi Yakub, *Tarihu Yakubî*, Darü sadır, Beyrut 1995, II, 31; İbn Seyyidinnâs, I, 222; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 84; Halebî, *İnsanü'l-Uyûn*, II, 26.

³⁹ İbn İshak, 14; Mehmet Azimli, "Mekke Dönemindeki Boykot Yılları Üzerine Bazı Mülahazalar", *İstem*, Yıl:4, Sayı:7, 2006, s. 58.

⁴⁰ İbrahim Sarıçam, *Hz. Peygamber'in Evrensel Mesajı*, DİB Yayınları, Ankara 2003, s. 106.

⁴¹ İbn Hişam, I, 385; Taberî, *Tarih*, IV, 143-4; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 80.

yarılmıştır. Yine Hz. Ebû Bekr'in başı yarılıp saçları yolunmuştur.⁴² O dönem kültürü için tüm bu davranışlar, bir savaşın meşru zeminini oluşturabilecek nitelikte ve şiddettedir. Hamza'nın Müslüman oluş sürecinde; Ebû Cehil tarafından Hz. Peygamber'e yapılanları haber veren cariye, Hz. Peygamber'in hakaretlere bir mukabelede bulunmadığını belirtmiştir.⁴³

Müslümanlara karşı, Cahiliye savaş hukukunun kuralları işlemeye başlamış, zayıf durumda olanlara şiddet uygulanmıştır. Bu şiddetin başlıca tezahür şekilleri, dövme, zarar verme, alış veriş engelleme ve hayatı idame imkânlarının kısıtlanması şeklinde sıralanabilir. Bu durum yaklaşık üç yıl devam etmiştir.⁴⁴ Bu uygulama, Müşriklerce o kadar şiddetle devam ettirilmiş ki, açlık nedeniyle çocukların çöğlükleri Mekke sokaklarından işitilir olmuştur. Bu duruma, bazı Müşriklerin bile vicdanı dayanamamış ve sözü edilen uygulamanın son bulması için girişimler olmuştur. Ancak genel politika devam etmiştir.⁴⁵

Yeri gelmişken ifade etmek gerekir ki, Medine döneminde Müslümanların kervanlara yönelik askerî hareketleri, Müşriklerin Müslümanlara karşı tatbik ettiği ticarî ve ekonomik ambargodan nitelik olarak pek farklı değildir.⁴⁶ Zira her iki uygulama da tehdit olarak algılanan muhatabın, lojistik imkânlarının sınırlanmasından ibarettir.

Zayıf, köle veya köle kökenli kişilere karşı, bu gibi savaş muameleleri daha rahat bir şekilde uygulanmıştır.⁴⁷ Kur'an'ı açıktan okuyan Abdullah b. Mesud'un, kan revan içinde kalacak şekilde

⁴² İbn İshak, 292, 294, 296; İbn Hişam, I, 385.

⁴³ İbn Hişam, I, 387-8.

⁴⁴ İbn İshak, 216; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 188; Yakubî, II, 31.

⁴⁵ İbn İshak, 219; İbn Kesîr, Ebi'l Fida, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Daru'l-fikr, Beyrut 1992, c. II/III, 47.

⁴⁶ Krş. Polat, Selahattin, "Hz. Peygamber'in İttifak, Teminat ve Antlaşmalarındaki Diplomatik Taktikler", *EÜİFD*, Kayseri 1988, V, 118.

⁴⁷ İbn İshak, 246, 252-3; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 66.

dövülmesi, yine mevcut dinî ortamı izah eden örneklerdendir. Risaletle oluşmaya başlayan yeni yapı, yeterince güçlü olmadığı için, yapılanlar karşısında gerekli direnci gösterememiştir. Mekke döneminde genelde zayıf durumda olan Müslümanlar arasına, Hamza gibi güçlü kimselerin katılması, saldırgan davranışların hafiflemesine vesile olmuştur. Hz. Ömer'in Müslüman olması ile de alenî olarak ibadet edebilme imkânı doğmuştur.⁴⁸ Müslümanlar üzerindeki ağır baskı, bazılarını kendilerini gizlemeleri gibi bir mecburiyetle karşı karşıya bırakmıştır. Bununla birlikte Hz. Ömer de müslüman olduğunu ilan eder etmez saldırıya uğramış, civarda bulunan insanlar onun üzerine çullanmışlar ve yarım gün devam eden bir kavga, -İbn Hişam'ın deyişiyle "savaş" (iktetelû)- yaşanmıştır.⁴⁹ Öyle ki Hz. Ömer bitap düşüp şu sözü söylemiştir: "İstediginizi yapınız eğer üç yüz kişi olsaydık ya biz size bu şehri bırakır giderdik yahut siz burayı bırakıp giderdiniz."⁵⁰

Mekke'de yaşanan bu gergin ortamın, nihayet açık bir savaş ilanı olduğu, yine bu gerilimin tarafı olan Müşriklerce ortaya konulmuştur. Kureyş'in ileri gelenleri son olarak Hz. Peygamber'e "ya sen bizi yok edersin ya biz seni" demişlerdir. Ayak takımından kişilere buna dönük hareketler yaptırılmıştır.⁵¹ Akabinde bu ilanın gereği olan davranışlar ve geleneklerden kaynağını alan savaş uygulamaları yaygın bir şekilde devreye girmiştir.

1.5. Akabe Biatları ve Savaş

Hicret öncesi savaş ortamına ilişkin önemli bir gösterge de Akabe biatlarıdır. Akabe biatlarında hem Müslümanlar hem de Müşrikler olayların gelişiminin farkındadır. Müşrikler bu biatı işittiklerinde, Hz. Peygamber'in Kureyş'e karşı savaşmak üzere toplandığı yorumunu

⁴⁸ İbn İshak, 230, 244; Sarıçam, Hz. Muhammed'in Evrensel Mesajı, s.100.

⁴⁹ İbn Hişam, I, 457.

⁵⁰ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II, 88.

⁵¹ İbn Hişam, I, 384, 396.

yapmıştır.⁵² Biata katılan Müslümanlar da Kureyş Müşrikleri ile savaşmak için izin istemişlerdir.⁵³ Konuyla ilgili rivayetler incelendiğinde, Hz. Peygamber'in savaş şartlarını dikkate alarak Akabe'de sözleştiği anlaşılmaktadır. İkinci Akabe'de Hz. Peygamber; *"Çocuklarınızı ve kadınlarınızı koruduğunuz şeyden, beni korumanız üzere sizinle biatleşiyorum."* demiştir.⁵⁴ Onlardan Bera b. Marur da *"Biz harb ehliyiz ve silah sahibiyiz. Bunlar bize ecdadımızdan miras kalmıştır."* şeklinde mukabele etmiştir. Bu konuşma sürerken araya Ebû Heysem b. Teyyihan girmiş ve *"Ya Rasülallah bizimle bazı adamlar arasında bağlar vardır. Biz onları keseceğiz. Eğer bunu yaparsak ve Allah seni galip kılarca dönmeyi ve bizi terk etmeyi düşünür müsün?"* Bunun üzerine Hz. Peygamber tebessüm etmiş ve *"Hayır, bilakis kanunuz kanım, hareminiz haremim, ben sizdenim ve siz de bendensiniz. Sizin harb ettiklerinizle harb ederim, barış yaptıklarınızla barış yaparım"*⁵⁵ sözleriyle nasıl bir ortamda biat yapıldığını ortaya koymuştur. Yine Abbas b. Ubâde, Akabe biatlarında etrafındakilere şöyle seslenmiştir: *"Ey Hazrec topluluğu! Bu adamla niçin biatlaştığınızı biliyor musunuz?"*, *"Evet"* cevabını aldıktan sonra şöyle devam etmiştir: *"Siz onunla insanların kırmızısı ve siyahıyla harb etmek üzere biatlaşıyorsunuz..."*⁵⁶ Hz. Peygamber'e dönüp: *"Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki eğer dilerse yarın Mina halkının etrafını kılıçlarımızla doldururuz."* demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, *"Bununla emrolunmadık, yolculuk eşyalarınızın yanına dönünüz."* diyerek onu teskin etmiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki, Akabe biatlarına gelinceye kadar Müşriklerle Müslümanlar arasında zaten bir savaş vardır. Hz.

⁵² İbn Hişam, II, 109; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 101.

⁵³ Mahmud Şit Hattab, *Komutan Peygamber*, (Trk. Trc. Ahmet Ağrakça), Bir Yayıncılık, İstanbul 1988, 41; Hamidullah, Muhammed, *Mecmuatü vesaikü's-siyasiyye li ahdi'n-nebevî ve'l-hilafeti'r-raşide*, Beyrut 1985, 37.

⁵⁴ İbn Hişam, II, 103; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 219; Belazûri, *Ensâb*, I, 239; Taberî, *Tarih*, IV, 186; Ahmet Önkal, "Akabe Biatları", *DİA*, II, 211; Algül, "Akabe Hadisesi Hicret ve Getirdikleri", s. 36.

⁵⁵ İbn Hişam, II, 104; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 99-100.

⁵⁶ İbn Hişam, II, 105-6; Taberî, *Tarih*, IV, 188; İbn Kesîr, III, 165.

Peygamber de bunu bilmekte ancak savaş için emir olmadığından, karşılık verme noktasında bir karar vermemiştir.⁵⁷ İkinci Akabe biatının bir adı da “*Harb*” biatidir. Burada düşmanlık gösteren herkesle savaşmak üzere biatlaşmıştır. Sa’d b. Ubade de “*İkinci Akabe Biatında harb biatıyla biat ettik*” demiştir.⁵⁸

Akabe biatından haberdar olan Müşrikler, hemen Mina’dan Mekke’ye hareket edip biat edenleri aramış, Sa’d b. Ubade’yi yakalayıp dövmüşlerdir. İbn Ubade esir alınmıştır. Onu esaretten ve işkenceden, daha önce antlaşmalısı olan Cubeyr b. Mutim ve Haris b. Hars kurtarmıştır.⁵⁹

2. Hicret Süreci Ve Mekke’de Savaş Ortamı

2.1. Hicret ve Savaş

Mekke, Müslümanlar için yaşanılabilir bir şehir olmaktan çıktığında, Cahiliye gelenekleri açısından önemli bir savaş nedeni olarak kabul edilen; “*insanların yurdundan çıkmak durumunda bırakılmaları*” ile yüzleşilmiştir. Müslümanlar için Mekke’de silahsız dolaşmak imkânsız hale gelmiştir. Bu durumdan şikâyet eden bir sahabî Hz. Peygamber’e: “*ya Rasûlallah, silahlarımızı bırakıp güven içinde yaşayacağımız günler gelmeyecek mi?*” sorusunu yöneltmiş, o da “*biraz daha ağlayacağız, nihayet sizden biri pek çok insan içinde, yanında hiçbir demir alet olmadan oturacak ve kalbine korku gelmeyecek*” buyurmuşlardır.⁶⁰ Bu süreçte Müslümanlar, Habeşistan’ı bir çıkış yolu olarak görmüşlerdir.⁶¹ Tek başına bu arayış bile Mekke’de savaş şartlarının nasıl cereyan ettiğini gösterir.⁶² Habeşistan hicretine

⁵⁷ İbn Hişam, II, 109; Taberî, *Tarih*, IV, 189; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 101.

⁵⁸ İbn Hişam, II, 115; Taberî, *Tarih*, IV, 187- 191; Zehebî, *Tarih*, 202.

⁵⁹ İbn Hişam, II, 110-111; İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 223; Belazûri, *Ensâb*, I, 254; Halebî, II, 179.

⁶⁰ İbn İshak, 232;

⁶¹ İbn İshak, 232; İbn Hişam, I, 434; Taberî, *Tarih*, IV, 138; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 77; İbn Kesîr, II/III, 64; krş. Vehbi İmamoğlu, “Mekke Putperestlerinin İslam’la Yüzleşmesi-Tarihî ve Psikolojik Süreç Analizi-”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sayı: 2/9 2009, s. 354.

⁶² Başka örnekler için bk. İbn İshak, 259, 269, 271-2; İbn Ebî Şeybe, Ebî Bekr Abdullah b.

katılmayan Müslümanlar ise durumlarını gizlemişlerdir. Habeşistan'a hicret kararını yorumlayan Ümmü Seleme, "Mekke bize dar geldiği zaman" ifadesini kullanmıştır.⁶³

Müşrikler, Müslümanları zora sokma taktiklerinde yeteri kadar başarı sağlayamayınca, yine savaş uygulamalarının bir parçası olarak, Hz. Peygamber'i ortadan kaldırma planları yapmışlardır. Bu durumu gören Ebû Talib, Hz. Peygamber'i daha sıkı bir şekilde korumasına almış ve bunu bir şiirle dile getirmiştir.⁶⁴

Hz. Peygamber, kendisine ve Müslümanlara yönelik bu taşkın ve saldırgan davranışlar karşısında, bir duruş sergilemiş ve yapılanlara direneceğine dair işaretler vermiştir. Nitekim Ebû Cehil'in, ona yaptığı eziyetler mukabilinde: "ey Ebû Cehil çok geçmeden az gülecek çok ağlayacaksınız..." demiştir.⁶⁵ Bu, Hz. Peygamber'in karşı bir tehdidi olarak algılanabilir. Ayrıca Müslümanların artık fiilî tepki vermeye hazırlandıklarının işareti sayılabilir.

Görünen odur ki Müşrikler, Müslümanlara yönelik bu uygulamaları, tektarafli bir savaşın parçası olarak yapmışlardır. Müslümanların güçlendiklerini ve kendileri için tehdit olabileceklerini düşünmüşlerdir. Karşı strateji için de Darü'n-Nedve'de toplanmışlardır. Bu güne, öneminden dolayı "zahmet günü" adı verilmiştir.⁶⁶ Kureyş bu işi değerlendirirken; "Bu adamın işi, gördüğünüz gibi geliyor. Biz onun ve ona tabi olanların saldıracağından emin değiliz. Artık onun hakkında birleşmemiz lazım"⁶⁷ demiştir. Kureyş, davranışlarının bir karşı bir savaşı

Muhammed, *Kitabü'l-megâzi*, (thk. Abdulaziz İbrahim Umerî), Darü'l-İşbiliyye, Riyad 1999, s. 172.

⁶³ İbn İshak, 232, 273; İbn Kesîr, III/III, 66.

⁶⁴ İbn İshak, 217-8.

⁶⁵ Taberî, *Tarih*, IV, 166-7.

⁶⁶ İbn Hişam, II, 144.

⁶⁷ İbn Hişam, II, 146; Algül, "Akabe Hadisesi, Hicret ve Getirdikleri", s. 44; Hayrani Altıntaş, "Akabe Hadisesi Hicret ve Getirdikleri", *Diyanet Dergisi Hicret Özel Sayısı*,

gerektirdiğinin farkındadır. Bu nedenle, her kabileden bir kişinin saldırısıyla Hz. Peygamber'i öldürmek istemiştir. Böylece Hz. Peygamber'i koruyan Abdimenaf, plana katılan herkesle savaşamayacak ve diyete razı olacaktı.⁶⁸ Bu durum Kur'an'da şöyle ifade edilmiştir: "*Hani kâfirler seni tutuklamak veya öldürmek veya Mekke'den sürüp çıkarmak için tuzak kuruyorlardı.*"⁶⁹ Kureyş, Hz. Peygamber'in hicret ettiğini anlayınca, onu ve arkadaşını yakalayana yüz deve vadetmiştir.⁷⁰ Hz. Peygamber, ayrıldıktan sonra onu takip etmek ve yakalamak istemeleri, savaş şartları nedeniyledir.

Hicret eden Müslümanlar gizlilik içinde yolculuğa çıkmışlardır. Yakalananlar eziyetle karşılaşmış ve hapsedilmiştir.⁷¹ Ebû Seleme habersizce hicret edebilmiş ancak eşi Ümmü Seleme başaramamıştır. Benî Müğire'den birinin yardımıyla bir yıl sonra Medine'ye ulaşabilmiştir.⁷² Hz. Peygamber de hicretini gizlice yapmıştır. Hicret edenler, hertürlü varlıklarını geride bırakmak mecburiyetinde kalmışlardır. Geri dönüp bir şeylerini almak isteyenler ise ağır muamelelerle karşılaşmıştır. Ayyaş b. Ebî Rebia bunlardandır. O dönüş yolunda Ebû Cehil ve adamlarının saldırısına uğramış, eli kolu bağlanmış sonra da hapsedilmiştir.⁷³ Müşriklerin bu çabaları kısmen başarılı olmuş, bazı insanlar dinlerinden dönmek zorunda kalmışlardır.⁷⁴

Ankara 1981, s. 118.

⁶⁸ İbn Hişam, II, 146-147; Taberî, *Tarih*, IV, 195; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 176.

⁶⁹ Enfal 8/ 30.

⁷⁰ İbn Hişam, II, 152; Belazûrî, *Ensâb*, I, 260; krş. Sarıçam, 120.

⁷¹ İbn Hişam, II, 137; İbn Ebî Şeybe, s. 107; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 228; İbnü'l-Esîr, *el-Kamil*, II, 100-105.

⁷² İbn Hişam, II, 129-130.

⁷³ İbn Hişam, II, 137-9

⁷⁴ İbn Hişam, II, 144.

2.2. Hicret Sonrası Mekke

Hz. Peygamber ve birkısım Müslümanların hicretinden sonra Mekke'deki bazı uygulamalar savaş ortamını farketmemize imkân verecek niteliktedir. Hicret esnasında geri kalan mallara adeta ganimet malı olarak el konulmuştur. Hicret sonrası Mekke'deki Müslümanların evleri ve malları Kureyş tarafından yağmalanmıştır. Nitekim Cahş b. Riab, Mekke'deki evinden çıkınca, Ebû Süfyan onlara saldırmış ve evlerini Amr b. Alkame'ye satmıştır.⁷⁵

Medinelilerin Hz. Peygamber'i himaye etmesi nedeniyle, Mekkelilerce Abdullah b. Übeyy b. Selül'e gönderilen tehditvari uyarı mektubu, ilan edilen tek taraflı savaşı daha iyi ortaya koymaktadır: *"Kaçmış bulunan arkadaşımıza bir eman ve sığınma hakkı tanımış bulunuyorsunuz. Allah'a yemin ederiz ki ona karşı bir çatışmaya kalkmazsanız veya onu ülkenizden çıkarıp atmazsanız, savaşçılarınızı öldürmek ve kadınlarınızı da kendimize almak üzere hepimiz kalkıp üzerinize yürüyeceğiz."*⁷⁶

Buna benzer bir başka mektupta Ebu Süfyan, Ensarı Hz. Peygamber'e kucak açtığı için kınamış ve *"...Bizimle onun arasına girmeyin. Şayet o doğru yolda ve iyi bir tutuma sahip ise bundan çıkarılacak saadet payı bize aittir. Şayet kötü biriye onu ele geçirmede biz herkesten daha çok hak sahibiyiz."* sözleri ile tehdit etmiştir.⁷⁷ Böyle bir ortamda Müslümanlardan karşı duruş dışında nasıl bir tavır beklenebilir?

Mekke Müşrikleri ile savaş hali Medine Sözleşmesine de yansımıştır: *"Medine'deki hiçbir müşrik, Kureyşin ne malını ne de canını himaye edemez."* denilmiştir.⁷⁸ Buradan ulaşılan netice odur ki Müslümanlar,

⁷⁵ İbn Hişam, II, 169; Hamidullah, 40.

⁷⁶ İbn Habîb, Muhammed, *Kitabü'l-Muhabber*, (Thk. Eliza Lichten-Stadter), Haydarâbad, 1942, s.271; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 21; Özdemir, 18.

⁷⁷ İbn Habîb, *Kitabü'l-Muhabber*, s. 271; Abdürrezzak, V, 358; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 217; Talat Koçyiğit, "Abdullah b. Übeyy b. Selül", *DİA*, İstanbul 1988, I, 140.

⁷⁸ İbn Hişam, II, 173.

Kureyş ile savaş halinde olduğu için Medine Müşriklerine, Kureyş'i himaye yetkisi tanınmamıştır. Ayrıca burada düşman olarak seçilen muhatapların bir inancın mensupları değil düşmanlık gösteren insanlar olduğu da anlaşılmaktadır.

Mekkelilerin Hz. Peygamber'e karşı tektaraflı bir savaş yaptıklarının bir başka göstergesi de Ebu Süfyan'ın Ensara yazdığı mektuptur. Ebû Süfyan bu mektupta, Ensarı tehdit etmiş ve eğer Hz. Peygamber ve arkadaşlarını Medine'den çıkarmazlar ise onlarla savaşacaklarını ilan etmiştir.⁷⁹

2.3. Askerî Operasyonlar

Risaletin takriben on üçüncü yılının sonlarına doğru, bunca yaşanan olumsuzluklar karşısında büyük bir özveri ve fedakârlıkla oluşturulan Müslüman toplumun varlığını koruyabilmek ve geliştirebilmek adına ilk defa fiilen mukabil hamlede bulunmak imkânı doğmuştur. Risaletten on üç yıl sonra Müşriklerle savaş için hazırlıklar başlamıştır.⁸⁰

Hicret Müslümanlar için bir kurtuluş ve rahatlama vesilesi olmuştur. Nitekim bu ağırlıktan kurtuluş anı geldiğinde Hz. Ebû Bekir, sevincinden ağlamıştır.⁸¹ Hicret çok da kolay gerçekleşmemiştir. Gizlilik ve tereddütlerin yol açtığı zorluklarla tamamlanmıştır.⁸² Bu, yaşanan savaş şartları nedeniyle olsa gerektir.

Mekke'de yaşananlar ve hicret sonrasında gelen tehditler karşısında hala sessiz kalmak, Müslümanların hicretle yakalamış oldukları yaşam

⁷⁹ Hamidullah, *Mecmuatü Vesaikü's-Siyasiyye*, 70.

⁸⁰ İbn Hişam, II,317; krş. Ahmet Özel, *İslâm Hukukunda Milletlerarası Münasebetler ve Ülke Kavramı*, s. 44-5; Yaman, *İslâm Devletler Hukukunda Savaş*, s. 64-70; Elşad Mahmudov, *Sebepler ve Sonuçları Bakımından Hz. Peygamber'in Savaşları*, İsam Yayınları, İstanbul 2010, s. 28.

⁸¹ İbn Hişam, II, 151.

⁸² İbn Hişam, II, 153.

ortamını da kaybetmelerine neden olabilirdi ki buna izin verilmemiştir. Kureyş kervanlarına yönelik askerî hareketler, bu gayretin bir ifadesi olarak yorumlanabilir. Adeta savaşın meşuriyyet zeminini de ifade eden; “Kendilerine savaş ilan edilenlere, zulme uğramaları nedeniyle izin verildi...”⁸³ “Haksız yere, sadece Rabbımız Allah’tır demeleri nedeniyle yurtlarından çıkarılmışlardır”⁸⁴ ayetleriyle, daha risaletin ilk yıllarında yurt arama mecburiyetinde kalan ve sürgün hayatına mahkum olan, işkence ve zulüm gören insanlara, pasif direnişten aktif direnişe geçerek savaşmak için izin verilmiştir.⁸⁵

Artık bu zeminde oluşan savaşın meşruyeti, İbn Hişam’ın ifadesiyle “Müslümanların dinden döndürülmeleri” anlamındaki⁸⁶ *fitnenin ortadan kaldırılması*,⁸⁷ “insanların özgürce ibadet edecekleri” yönüyle “Din yalnızca Allah’ın oluncaya kadar”⁸⁸ savaşın devam edeceği ilan edilmiştir. İbn Hişam, bu ilanın hicret öncesi yapıldığını ifade etmektedir ki bu kervanlara yapılan önleyici saldırıların nedenlerine de işaret eder.⁸⁹ Dolayısıyla bu askerî hareketleri anlamak için Mekke döneminde yaşananları gözardı etmemek gerekir. Zira daha hicret öncesinde Müşriklerle yapılan diyaloglar, savaş şartlarında yürümüştür. Medine hicreti ile elde edilen kazanımın muhafaza edilebilmesi, askerî bir potansiyelin sürekli aktif olması ile mümkündür. Önleyici meşru müdafaa yapmanın yolu da budur.⁹⁰

Kervanlara yönelik ilk saldırılar yeni oluşturulan Medine Devletinin, yaşanan tecrübeler ve siyasî şartlar içerisinde, kendisini

⁸³ İbn Hişam, II, 127; Hacc 22/39.

⁸⁴ Hacc 22/40.

⁸⁵ Mehmet Özdemir, “Hz. Peygamber’in Bazı Siyasi Uygulamalarının Ahlaki Arka Planı”, *İslâmiyat*, c.VI, s. 20; Özdemir, Mehmet, “Fetih ve Tebliğ İlişkisi”, s.90.

⁸⁶ İbn Hişam, II, 128.

⁸⁷ Bakara 2/193.

⁸⁸ İbn Hişam, II, 128.

⁸⁹ İbn Hişam, II, 128.

⁹⁰ Krş. Ereker, 3, 36.

emniyete alma gayretlerinin bir parçası olarak uygulanan taktikler durumundadır. Hz. Peygamber, seriyyeleri her zaman savaş için göndermemiştir. Abdullah b. Cahş seriyyesi haram ayda gönderilmiştir. Seriyyedekilerin savaş yapmasını ise tasvip etmemiştir.⁹¹ Bu da göstermektedir ki savaş öncelik değildir. Aksine bir güvenlik endişesi söz konusudur. Dolayısıyla kervanlara yönelik hareketleri, yağma kavramıyla izah etmek de ikna edici olmaktan çok uzaktır.⁹²

Müslümanlara yönelik hareketler, artık savaşın meşruiyet zeminini oluşturmuş ve Kur'an da bu gerçeği dile getirerek savaş için Müslümanlara izin verildiğini beyan etmiştir.⁹³ Hz. Peygamber, bu izin çıkmadan önce hiçbir askerî faaliyet içerisinde olmamıştır.⁹⁴ Seriyyelerin ve kervanlara yönelik askerî hareketlerin, bu izin çıktıktan sonra gerçekleştiğini ifade etmek gerekir.

Mekke döneminde yaşananlar, etkin bir şekilde hicret sonrası yaşananları motive etmiştir. Medine Devleti, savaş şartlarının geçerli olduğu bir ortamda oluşumunu tamamlamıştır. Sonrasında düşmana ait lojistik değer ifade eden her hedef, bir anlamda sınır güvenliği ve düşmanı caydırma gibi amaçlarla örselenmeye çalışılmıştır. Kureyş'e ait kervanların, Şam'a giderken Medine yakınından geçmek durumunda olmaları,⁹⁵ Müslümanlara bu anlamda bir fırsat vermiştir. Mekke'nin iktisadî kaynağını oluşturan bu kervanlar, doğal olarak Mekke'nin askerî potansiyelini de oluşturmaktadır. Bu kervanların engellenmesi, Mekke'nin askerî bakımdan zayıflaması ve kontrol edilmesi anlamına gelmektedir.⁹⁶

⁹¹ İbn Hişam, II, 332, 333.

⁹² Mahmudov, s. 40.

⁹³ Hac 22/39-40.

⁹⁴ Muhammed Seyyid Tantâvî, *es-Serâya el-harbiyye fi'l-ahdi'n-nebevî*, Kahire 1990, s. 27.

⁹⁵ Vakidî, Ebû Abdillâh Muhammed Umer b. Vakidî, , *Kitâbü'l-megâzî*, (thk. Marsten Jones), Alemü'l-kütüb, Beyrut 1984. I, 12, I, 35; Taberî, *Tarih*, IV, 359; Kapar, *Hz. Peygamber'in Müşriklerle Münasebeti*, 181; Mehmet Özdemir, "Hz. Peygamber'in Bazı Siyasi Uygulamalarının Ahlaki Arka Planı", *İslâmiyat*, c. 6 (Ocak-Mart 2003) s. 16.

⁹⁶ Taberî, *Tarih*, IV, 360-1.

Kervanların aynı zamanda savaş için lojistik imkân sağladığının kanıtı, Uhud savaşı öncesi Ebû Süfyan'ın Bedir'in intikamını almak için kervanda malı olanlardan yardım istemesidir.⁹⁷

Kervanlara yönelik askerî faaliyetler, günümüzde olduğu gibi⁹⁸ düşmana ait her türlü ticarî ve ekonomik değer ifade eden unsurların hedef olabildiğini göstermektedir. Ayrıca devlet olmanın gereği olarak, sınırların güvenliği ve kontrolü bir ihtiyaçtır. Hele savaş şartlarının geçerli olduğu bir durumda fazlasıyla geçerlidir.

Risalet döneminde kabileler, her zaman savaşa hazır olmak durumundaydı. Saldırının ne zaman ve kimden geleceği belli değildi. Bu nedenle Müslümanlar gözcüler ve sürekli askerî seriyelerle önleyici görev yapmışlardır. İkinci Vadi'l-Kura ve Benî Fezare savaşı,⁹⁹ böylesine örnekler olarak görülebilir.

Bu hassas ortamda Müslümanlar, Müşriklere ait Mekke kervanlarının, Medine kontrolündeki alanlardan geçişine engel olmak istemişlerdir. Bunda da başarılı olmuşlardır. Vakidî'nin aktardığı ve Kureyş'in bu anlamdaki durumunu yansıtan rivayet dikkate değerdir. Safvan b. Ümeyye'nin şikâyetinin aktarıldığı bu haberde, Müslümanların kervanları artık geçirmedigine ve Mekke kervanlarının alternatif yol arayışlarına işaret edilmiştir.¹⁰⁰

Sonuç

İnsanlık tarihi adeta bir savaşlar tarihidir. İslam Tarihi de bu kabulün dışında gözükmemektedir. Hz. Peygamber'in hicret sonrası Müşriklere karşı yapmış olduğu askerî faaliyetler, Mekke'de Müslümanların maruz kaldığı şiddet ve tehditlerle yakından ilişkilidir.

⁹⁷ Taberî, *Tarih*, IV, 371.

⁹⁸ Şakir Altay, *Hukuk ve Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1983, s. 11.

⁹⁹ Vakidî, II, 564; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 90.

¹⁰⁰ Vakidî, I, 197; krş. Özdemir, 29.

Mekke toplumu gelenekleri olan bir toplumdur. Gurur ve kibirlerine yönelik her hareket, savaş sebebi olabilmektedir. Müşrikler tarafından öncelikle “peygamberlik iddiasının” bizatihi kendisi bir savaş nedeni olarak görülmüştür. Varaka b. Nevfel ve Ebû Leheb bu durumu daha başlangıçta Hz. Peygamber’e bildirmiştir.

Ebû Talib, vefat edinceye kadar, Hz. Peygamber’in görevini yapmasında en önemli yardımcısı olmuştur. Ebû Talib ile Kureyş arasındaki Hz. Peygamber’le ilgili görüşmelerde savaşa giden süreç izlenebilmektedir. Buna göre Hz. Peygamber’in söylemleri cahiliye toplumunu rahatsız etmekte ve kaçınılmaz bir savaşı tahrik etmektedir. Ebû Talib vefat edinceye kadar Kureyş, savaşı göze alamadığı için Hz. Peygamber’e karşı fiilî bir saldırıya geçememiştir.

Ebû Talib sonrası Mekke, hem Hz. Peygamber hem de Müslümanlar için tehlikeli olmaya başlamış ve bu süreçte fiilî saldırılar yaşanmıştır. Habeşistan seçeneği bu dönemde kısmen bir rahatlama sağlamıştır. Aynı amaçla Taif’e giden Hz. Peygamber, beklediğini bulamayınca himaye ile ancak Mekke’ye dönebilmiştir.

Taif ziyaretinin sonuçsuz kalması, bunun Mekkelilerce işitilmesi Müslümanların ve Hz. Peygamber’in durumunu zora sokmuştur. Şiddet ve baskılar çekilmez hale gelmiştir.

Akabe biatları, Hz. Peygamber’in ve Müslümanların korunması ve bunun için gerektiğinde savaşılması için bir anlaşma niteliğindedir.

Hicret büyük bir gizlilik içinde yapılmıştır. Hicret eden Müslümanların geride kalan mallarına ganimet malı olarak el konulmuş ve satılmıştır.

Hicret sonrası Medineliler, Müslümanları korudukları için tehdit edilmiş ve onlara karşı savaş ilanı yapılmıştır. Gerekçe ise Medinelilerin

Kureyşin düşman ilan ettiği Hz. Peygamber ve Müslümanlara kucak açmalarıdır.

Müslümanlar Medine’de öncelikle varlıklarını sürdürebilmek ve çevrelerini kontrol altında tutup güvenliklerini sağlamak için devriye denilebilecek gözcü birlikler oluşturmuşlardır. Bu faaliyetler esnasında gelişen olaylar bir dizi savaşların da yolunu açmıştır.

Nihaî olarak ifade edilmelidir ki, Risaletin Medine döneminde Mekkeli Müşriklere karşı yapılan savaşlar, Mekke döneminde yaşananlardan bağımsız değildir. Mekke döneminde Müşrikler, Müslümanlara yönelik sistematik bir savaşım vermişlerdir. Bu sözlü tacizlerle başlayan, fiili saldırılarla devam eden ve sonuçta Müslümanların şehri terketmesi ile sonuçlanan bir savaştır.

Medine’ye hicret eden Müslümanlar ve onlara kucak açan Ensar saldırılarla tehdit edilmiştir. Doğal olarak karşı bir mukabele zarureti doğmuştur. Müşriklere yönelik Risalet dönemi savaşlarını Mekke dönemi hadiseleri önemli ölçüde motive etmiştir.

Kaynakça

- Abdurrahman, Afife, *eş-Şi’ru ve Eyyamü’l-Arab fi’l-Asri’l-Cahilî*, Daru’l-Endelüs, Beyrut 1984.
- Abdürrezzak b. Hemmam es-San’anî, *el-Musannef* (Mamer b. Raşid’in el-Cami’ adlı eseriyle birlikte) thk. Habiburrahman el-A’zamî, Beyrut 1983.
- Acar, Cafer, *Cahiliyede ve Risalet Döneminde Savaş Olgusu*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2008.
- Algül, Hüseyin, “Akabe Hadisesi Hicret ve Getirdikleri”, *Diyanet Dergisi Hicret Özel Sayısı*, Ankara 1981, s. 39.
- Altıntaş, Hayrani, “Akabe Hadisesi Hicret ve Getirdikleri”, *Diyanet Dergisi Hicret Özel Sayısı*, Ankara 1981, s. 118.
- Altun, İsmail, “Hz. Peygamber’in Şehit Aileleri ile Münasebetleri”, *EKEV Akademi Dergisi*, sy. 44, (Yaz 2010).
- Aycan, İrfan, “Sakif Kabilesi ve Taif Şehrine İslam Tarihi Açısından Bir Bakış”, *AÜİF Dergisi*, Ankara 1993, c. XXXIV, s.222.

- Azimli, Mehmet, "Mekke Dönemindeki Boykot Yılları Üzerine Bazı Mülahazalar", İstem, Yıl:4, Sayı:7, 2006, s. 58.
- Belazûrî, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Cabir, *Ensabü'l-Eşraf*, (thk. Süheyl Zekkar), Beyrut 1997.
- Bozkurt, Nebi, "Himaye", *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 56.
- Brockelmann, Carl, *İslâm Ulusları ve Devletleri Tarihi*, Trk. Trc. Neşet Çağatay, TTK. Yay. Ankara 1992.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Caetani, Leone, *İslâm Tarihi*, (Trk. Trc. H. Cahit Yalçın), İstanbul, 1925.
- Çağatay, Neşet, "Varaka b. Nevfel", *İA*, MEB Yayınları, Eskişehir 1997, XIII, 207.
- Daryal, Ali Murat, *İslâm'ın Doğuşu Ve İlk Yayılışının Psikososyal Açıdan Tahlili*, MÜİF. Vakfi Yay. İstanbul 1993.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Daru'l-fikr, Beyrut 1992.
- Ereker, Fulya A., "İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 3 (Güz 2004), s. 1-36.
- Erul, Bünyamin, "Varaka b. Nevfel", *DİA*, İstanbul 2012, XLII, 518.
- Halebî, *İnsanül Uyûn*, Mısır Matbaası, Beyrut 1964.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, (Trk.Trc. Salih Tuğ), İrfan Yay. İstanbul 2001.
- Hamidullah, Muhammed, *Mecmuatü Vesaiiki's-Siyasiyye li Ahdi'n-Nebevî ve'l-Hilafeti'r-Raşide*, Beyrut 1985.
- Hattab, Mahmud Şit, *Komutan Peygamber*, Trk. Trc. Ahmet Ağırakça, Bir Yayıncılık, İstanbul 1988.
- İbn Abdî'l-Berr, *ed-Dürer fi İhtisari'l-Meğazi ve's-Siyer*, (thk. Şevki Dayf), Kahire 1966.
- İbn Asakir, Ebu'l-Kasım Ali b. El-Hasen, *Tarihu Dimaşk*, Darü'l-fikr, Beyrut 1995.
- İbn Ebî Şeybe, Ebî Bekr Abdullah b. Muhammed, *Kitabü'l-Meğâzî*, (thk. Abdulaziz İbrahim Umerî), Daru'l-İşbiliyye, Riyad 1999.
- İbn Habib, Muhammed, *Kitabü'l-Muhabber*, (Thk. Eliza Lichten-Statder), Haydarabad 1942.
- İbn Haldun, *Mukaddime*, (Trk. Trc. Zakir Kadiri Ugan), İstanbul 1990.
- İbn Hişam, *Siret-i İbn Hişam*, (Trk. Trc. Hasan Ege), Kahraman Yayınları, İstanbul 1994.
- İbn İshak, Muhammed, *Siyer*, (Trk. Trc. Sezai Özel), Akabe Yay. İstanbul 1988.
- İbn Manzur, Muhammed b. Mükrim, *Lisanül Arab*, Daru sadır, Beyrut by., V, 309.

- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd, Müni', *Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk. Riyad Abdullah, Beyrut ty.
- İbnü'l-Esîr, Ebû'l-Hasan İzzettin Ali b. Ebî'l-Kerem Muhammed eş-Şeyban el-Cezerî, *el-Kâmil fi't-Tarih* (Trk.Trc. Ahmet Ağrakça) (III. Cilt)İst. 1989.
- İmamoglu, Vehbi, "Mekke Putperestlerinin İslam'la Yüzleşmesi –Tarihi ve Psikolojik Süreç Analizi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sayı: 2/9 2009.
- Kapar, M. Ali, Hz. *Peygamber'in Müşriklerle Münasebeti*, Esra Yay. İst. 1993.
- Koçyiğit, Talat, Abdullah b. Übeyy b. Selül, *DİA*, İstanbul 1988, I, 140.
- Köksal, M. Asım, *İslam Tarihi*, Şamil Yayınevi, İstanbul 1987.
- Mahmudov, Elşad, *Sebep ve Sonuçları Bakımından Hz. Peygamber'in Savaşları*, İsam Yayınları, İstanbul 2010.
- Mazhar, Ali, *Asabiye İnde'l-Arab hatta Zevali Benî Ümeyye*, Mısır 1924.
- Önkal, Ahmet, "Akabe Biatları", *DİA*, II, 211.
- Özdemir, Mehmet, "Hz. Peygamber'in Bazı Siyasi Uygulamalarının Ahlaki Arka Planı", *İslâmiyat*, c. 6 (Ocak-Mart 2003) s. 16.
- Özdemir, Mehmet, "Tebliğ-Fetih İlişkisi", *TDV İslâm'ın Güncel Sunumu Sempozyumu*, Ankara 15-16 Mayıs 2003.
- Özdemir, Mehmet, "Hz. Peygamber'in Bazı Siyasi Uygulamalarının Ahlakî Arka Planı", *İslâmiyat*, c.VI, s. 20.
- Nadir Özkuyumcu, "Hilf", *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 29.
- Özel, Ahmet, *İslâm Hukukunda Milletlerarası Münasebetler ve Ülke Kavramı*, Marifet Yayınları, 1982 by.
- Polat, Selahattin, "Hz. Peygamber'in İttifak, Teminat ve Antlaşmalarındaki Diplomatik Taktikler", *EÜİF Dergisi*, Kayseri 1988, V, 118.
- Sarıçam, İbrahim, *Hz. Peygamber'in Evrensel Mesajı*, DİB Yayınları, Ankara 2003.
- Şakir, Altay, *Hukuk ve Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1983.
- Taberî, Ebû Cafer, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, (Trk. Trc. Zakir Kadiri Ugan-Ahmet Temir), MEB Yay. İst. 1991.
- Tantavi, Muhammed Seyyid, *es-Serâya el-Harbiyye fi'l-Ahdi'n-Nebevî*, Kahire 1990.
- Ünal, Ömer, "Ebu Talib: Hayatı ve Edebi Kişiliği", *EKEV Akademi Dergisi*, sayı: 17, by. 2003.
- Vakidî, Ebû Abdillâh Muhammed Umer b. Vakidî, , *Kitabü'l-Megâzî*, (thk. Marsten Jones), Alemü'l-kütüb, Beyrut 1984.
- Yakubî, Ahmed b. Ebi Yakub, *Tarihu Yakubi*, Darü Sadır, Beyrut 1995.

Yaman, Ahmet, "Savaş", *DİA*, İstanbul 2009, c. XXXVI, s. 189.

Yaman, Ahmet, *İslâm Devletler Hukukunda Savaş*, Beyan Yay, İstanbul 1988.

Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, (thk. Hüsamüddin el-Kudsî), Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1988.